

kikutatta Prágában Riedl tanítói működésének minden nyomát; felsorolja, milyen előadásokat tartott s mikor az egyetemen. Nemcsak a magyar nyelvről tartott Riedl kollégiumokat, hanem magyar történelmet, mithológiát, magyar poétikát és összehasonlító ural-altáji nyelvészetet is adott elő. Lelkismeretes, komoly pedagógus volt Riedl Szende, aki ugyan csak lektori minőségben szerepelt Prágában, azonban ténylegesen egyetemi tanárnak megfelelő funkciója volt, csak a fiataltsága és kezdő tudományos működése akadályozta meg abban, hogy rendes professzornak nevezzék ki. Az egyetemi tanárok azonban mindig magukhoz valónak tartották. 1860-ban Riedlt Pestre helyezik s a megkezdett munka csonkán ott marad Prágában, mint egy tiszta magyar emlék.

Sas Andor, hogy mindezt elmondta, érdekesen fejtegeti azután Riedl Szende munkásságának rugóit, körülményeit, vonatkozásait, életének prágai hátterét és munkásságának szellemi hangulatait. A magyar tudós prágai szereplése így egész történeti hátteret kap, megelevenedő események és alakok nyüzsgenek a fiatal Riedl alakja körül. Sas idézi Riedl fordításait a Hanka-féle cseh áleposzokból is. A magyar fordításokat 1857-ben maga Hanka, az eredeti költemények írója, adta ki egy 68 oldalas könyvben. Azután Sas foglalkozik Riedlnek az élő cseh irodalomról szóló beszámolóival. Riedl kitűnően látta a cseh tudományos világ akkori értékeit, többek között például Palackyt, a történetírót, akiről megírja (az Irodalmi Lapokban), hogy nem ment a németek iránti ellenszenvtől, hogy konzervatív a politikai iránya, de a történelemben igyekszik pártatlan lenni. Hattala nyelvészkedését azonban túlzottan értékeli. Sas Andor elmondja, hogy Riedl nemcsak maga dolgozott, hanem munkára serkentett másokat is, elérte összeköttetésekkel, hogy a cseh irodalmi és tudományos folyóiratok, sőt a képeslapok akkor magyar fordításokat és magyar vonatkozású cikkeket közöltek. Megtudjuk, mily komoly és rangos munka volt Riedl kétnyelvű lírai antológiája. Riedl Szende filozófiai és társadalmi világnézetéről, humanizmusáról, Hegelnek Riedlre való hatásáról és Riedl Szende megfia, Riedl Frigyes munkásságának közös lelki forrásból eredő tervezetéről szól még Sas Andor, hogy végül felfedezői munkáját Riedl Szende prágai tevékenységének jelentőségével fejezze be. „Riedl Szende — írja — sok tekintetben egyedülálló példája az olyan személyiségnek, amilyenre a magyarságnak és a középeurópai kisebb népeknek sok-sok példányban szükségük volna. Szándékai, amelyek nem lankadnak el a Bach-féle reakció ólomszínű ege alatt, humánus érdeklődése, széles horizontú kulturszemlélete, szenvedélyes elfogultságoktól ment egyénisége, közvetlen informáltságának tisztasága, amely lehetetlenné teszi, hogy bántó és egészségtelen ködök feküdjenek szomszédok földjei közé s telepedjenek tekintetük elé — mindez példaszámba ment, példaképpül szolgál még ma is és az marad a jövő számára.“ Mi, akik ma élesebb kisebbségi munka-körülmények és szellemi keresztelések között élünk, különösen helyeselhetjük és átérezhetjük az ilyen-fajta munkavállalás kötelességét s jövőbe világító szerepét.

(Szaltnai Rezső)

FABRY ZOLTAN: FEGYVER S VITEZ ELLEN. (Přesov, 1937)

Korparancs címen adta ki Fábry Zoltán — négy évvel ezelőtt — összegyűjtött ujságcikkeit, melyek két évtized súlyos lelki harcait tükrözték. A cím kissé sablonosnak látszott — nincs olyan nagy szó, mellyel a közhasználat vissza ne élt volna — de Fábry Zoltán értelmezésében nagyon is komoly és lenyűgöző jelentést kapott. Fábry nem hive a szimbólumoknak, de mégis azt hisszük, hogy az ő megszólalása az író emberi

lelkiismeretének élő és ható szimbóluma. És új értelmezése magának az írónak, akinek nem lehet „elvonatkozni“ az eseményektől, akinek nem lehet menekülni, nem lehet megbujnia a történések mögött, akinek azonosítania kell magát a kor igazi mozgató eszméivel. Horatiusi gondolat: közepes költőnek lenni: ezt sem az istenek, sem az emberek, sem a hírdőoszlopok nem engedték meg. Kétezer év elég volt arra, hogy elavuljon ez a gondolat. A tőkés világrend ezrével termelte ki a maga igazolására az olyan írókat, akik csak azért írnak, hogy irjanak vagy pénzt keressenek s olyan kritikus időben, amilyen 1914-ben indult el fölöttünk, nagyon kell értékelni az olyan hangot, mely vétőt kiált a megalkuvás szennyes áradatának. A korparancs Fábry Zoltán értelmezésében erkölcsi törvényt jelent, mely egyetemesen kötelez. Ennek az egyetemesen kötelező törvénynek világánál lehet is és kell is ítéletet mondani önmagunk s az események és irások felett. A barbárságot meg kell érezni, ha civilizációt kiáltanak is s a barbárság ellen küzdeni kell. Ezt a harcot hirdeti, vállalja és csinálja Fábry, mikor az író misszióját vázolja, a társadalomhoz való viszonyát tisztázza, mikor a felelősség érzését keltegeti. Az író nem mondhatja: utánam az özönviz — ha nem akar ámulást elkövetni; az író meggyőződése avatja emberré s ha azt nem szólaltathatja meg, inkább némuljon el, mint hamisat szóljon. Amit F. Z. a beteg Európáról, a német valószínűségről, az irástudók ámulásáról ír, az mind idézése egy új világnak, új erkölcsnek, új embernek.

Arma virumque cano... Dulce et decorum est pro patria mori... A kétezeréves Vergiliusról és a kétezeréves Horatiusról vezércikkeket, esszéket írnak és az imperializmus széles frontokon megindítja a háborút a fejlődés ellen. Az államok fegyvereket kovácsolnak és vitézeket nevelnek s az író az igazi, az emberi szolidaritás megszólaltatója, felemeli szavát a fegyver s vitéz ellen. Fábry Zoltán, mint élő lelkiismeret érez fel közeli és távoli dolgokra. A kultúra kerékkötőit éppugy meglátja a barátok, mint az ellenségek közt. S éppen ez az, amit az író ma csak saszemmel láthat meg. A dolgok igenlése és tagadása kicsi árnyalatokon mulik ma... „Örök vigyázzatok a strázsán!“ és Fábry Zoltán heroikusan őrt áll és leleplez. Akár a latifundiumos katolicizmusról van szó, akár a multimilliomos nacionalizmusról, a lelkiismeretes írónak meg kell különböztetnie az igazi sirást a krokodilkönnyektől, az igazi állásfoglalást a hamistól. Fábry Zoltánról, tautológia lenne azt mondani, hogy igazi író és lelkiismeretes ember. Hiszen éppen az ő írói munkája szimbolizálja az író és ember zavartalan, töretlen egységét. Ez az egység — emberek és cselekvések, távoli és közeli események összefoglalása — teszi Fábry Zoltán munkáját olyan pontosan reagáló érzékeny lemezzé, mely felfogja, megörökíti, észreveszi a hamis hangokat... Nincs oly kicsiny dolog, amelynek nagy jelentőségét észre ne vegye és nincs oly nagy hangú ideológia, melynek értékét a minimumra ne redukálja, ha úgy kívánja az igazi meggyőződés. (Kemény Gábor)

A „VIHARSAROK“ A BÍRÓSÁG ELŐTT. FEJÁ GEZA PERE.

(Márciusi Front kiadása, Budapest, 1937.)

Bizony nem bírósági jegyzőkönyvnek hat, bár a Féja-per gyorsírói szövege. Ahogy olvasom, nem tudok szabadulni a benyomástól, egy nemzeti dráma scénáriuma.. Legalábbis a nemzeti dráma minden eleme adott. A tárgya egészen nagyszabású: közelről egy ember helytállása az igazságért, de amint a felek dialógusát jobban figyelem egy népközösség sorsa, elvontan és teoretikusan; e sors tényleges szereplői nélkül, mert a színen csak e sors szembenálló partjait képviselők jelennek meg. A szí-